

UN PROGRAM ICONOGRAFIC PUS ÎN VALOARE PRIN OPERAȚII DE RESTAURARE LA BISERICA ICOANEI DIN BUCUREȘTI

Gabriela ȘTEFĂNIȚĂ*

Aproape de centrul Bucureștiului, înconjurată de case vechi, burgheze, ridicate înainte de Primul Război Mondial, și câteva morminte ale fostului cimitir parohial, se situează biserica monument istoric ce poartă hramurile „Adormirea Maicii Domnului” și „Sf. Ierarh Nicolae”.

A fost zidită din temelie, din cărămidă legată cu mortar de var, pe locul unei modeste biserici de lemn¹, ctitorite de ceaușul David Corbea² între anii 1784 și 1786, după cum atestă pisania încastrată în prezent pe fațada vestică a bisericii, în stânga pridvorului. Această pisanie, importantă pentru sfârșitul veacului al XVIII-lea, prezintă edificiul eclezial cu toate clădirile anexe³, dar și cu destinația și regulile de funcționare ale întregului ansamblu, transcrierea din grafia chirilică fiind:

„Această sfântă și înfrumusețată biserică, unde să proslăvește numele celui în Troiță mărit Dumnezeu, întru cinstea și pomenirea prea sfintei de Dumnezeu Născătoare și a Sfântului proroc Ioan Botezătorul și a Marelui Ierarh Nicolae, s-au zidit din temelie în zilele Înălțatului Domn Constantin Șuțu Voievod, mitropolit fiind prea Sfinția Sa Chir Grigorie, la anul 1784 care s-au zidit prin prejur chilia ca să fie pentru adăpostirea săracilor călugăriți și femei văduve scăpătate și acelor streini bolnavi ce vor năzui la ajutorul Sfintei Icoane, iar preoții sau călugării sau mireni înșurați cu femei să nu aibă voe a șede la chiliile din lăuntru după cum și cu groaznic blestem s-au făcut acest așezământ numai ctitorii să aibă voe. De nu se va purta cineva cu bună orânduială sau din cele ce lăcuiesc în chilia să-i dea afară. Venitul ce se va strânge la biserică să ia preoții doi bani și episcopul un ban ca să fie pentru ajutorul săracilor și la acele ce vor lipsi la Sfânta Beseerică, iar cu celelalte daruri domnii sau alți pravoslavnici creștini și acelea să fie tot în mâna episcopului. Totdeauna numai doi preoți și un diacon să fie nelipsiți, iar după sfârșitul vieții mele las cu sufletul meu ca numai din neamul meu să rămâie episcop peste toate acestea ce mai sus scriu, nepoții și strănepoții. Fost-au cheltuiitor și ostenitor dumnealui Panait Băbeanu, vel căpitan de legegii, având și de alți pravoslavnici creștini. Și s-a săvârșit la anul 1786, septembrie 2, iar cine va strica vre un așezământ dintr-acestea să aibă a da seama la înfricoșata și dreapta judecată a cerescului Împărat”.

---

* Doctorandă, Universitatea de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” București; e-mail: gabriela.stefanita@gmail.com.

¹ Stoicescu 1961, p. 218.

² Sacerdoțeanu 1963, p. 1031-1122.

³ Potra 1961, p. 226-227.

Ctitoria bucureșteană conservă încă spiritul medieval autohton, chiar dacă a suferit de la construcția sa transformări ce s-au datorat atât reparațiilor zidăriei afectate de cutremure, cât și nevoii de amplificare a spațiului interior. Se păstrează în diferite arhive⁴ informații importante privind numeroasele intervenții făcute atât asupra edificiului construit, cât și asupra decorației murale interioare. Astfel, reiese că în 1812 biserica păstra în linii mari aceeași înfățișare și proporții de la construcție, în 1838 s-au rezidit părțile superioare ale bisericii, căzute în urma cutremurului din acel an, excepție făcând cele trei bolți ale pridvorului, iar în 1873 arhitectul Al. Orăscu a propus un proiect privind intervenții de reconstrucție a bisericii ca: retencuirea fațadelor și decorarea acestora cu „[...] friză și rosete după desenul arhitectului, console la colțurile din față [...]”⁵, realizarea unor ferestre noi, dar și lărgirea sau închiderea celor deja existente, reconstruirea turlei mari, construirea turnului-clopotniță de deasupra pridvorului, îmbrăcarea în tablă a turelelor.

Nu se cunoaște cu exactitate cât s-a realizat în acea perioadă din proiect, însă tot pe cale documentară reiese faptul că între anii 1887 și 1889 monumentul a suferit o nouă refacere. Biserica s-a extins cu un nou pridvor sau exonartex, iar în partea superioară s-au refăcut turelele, una circulară pe naos și alta de tip turn-clopotniță pe pronaos, din bârne subțiri din lemn și armătură din rabiț, învelite la exterior în tablă zincată⁶. Bolta prăbușită de pe pronaos a fost refăcută în întregime în formă semicilindrică, dar la un nivel mai jos decât cea originală, iar vechiul pridvor al bisericii a primit un tavan cu rol de cafas, realizat prin străpungerea peretelui vestic al pronaosului, fapt ce a dus la dispariția unor scene importante de pictură, respectiv din registrul Apocalipsei, scene rare în iconografia medievală. În același timp, au fost instalate sobe cu încălzire pe lemne, în pronaos și altar. Ferestrele din registrul superior al pronaosului au fost obturate cu zidărie, prin care s-au construit și hornurile de evacuare a fumului. Tot în această perioadă s-au lărgit și celelalte ferestre ale monumentului cu glăfuri evazate, astfel încât noile deschideri au tăiat parțial fresca veche, iar apoi au primit o repictare, imitație de marmură în tehnica în ulei. În 1928, după proiectul arhitectului Smărăndescu, acoperișul și turelele monumentului au fost învelite cu tablă. După cutremurul din 1940, Biserica Icoanei a fost restaurată prin Comisiunea Monumentelor Istorice, proiectant fiind arhitectul Emil T. Costescu⁷. În prezent, conform referatului de expertiză tehnică întocmit de ing. Marius Median - expert atestat de Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului - și de arh. A. Botez - expert atestat de Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național - pentru acest monument se va avea în vedere o viitoare consolidare a bisericii, strict la exterior.

---

⁴ AINMI, *Arhiva parohiei Bisericii Icoana*.

⁵ *Ibidem*, deviz semnat în 4 august 1872 de arh. Alexandru Orăscu și reprezentanții bisericii.

⁶ *Ibidem*, contractul nr. 22 din 4 iunie 1889 semnat de „epitropul ctitoricesc” Mihail Băbeanu și zugravul Anton Călinescu, privitor la reparațiile necesare la exteriorul bisericii Icoanei.

⁷ AINMI, dosar nr. 29/8, 1921-1948.

O filă de istorie în culori referitoare la elevația inițială a bisericii se regăsește în pictura din tabloul votiv⁸. Acolo imaginea acesteia apare reprezentată cu trei turle, două mici pe pronaos și cea mare pe naos, nu cum este în prezent cu o turlă pe naos și una de tip clopotniță pe pridvor, ambele îmbrăcate în tablă zincată. Prima fază a monumentului, respectiv biserica veche din lemn, peste care s-a ridicat actuala construcție de zid, apare pictată în mâna dreaptă a primului său ctitor Mihail Monahul, în colțul de sud-vest al tabloului votiv din pronaos.

Decorația murală interioară a bisericii, ce reprezintă un document pentru secolul al XVIII-lea, a fost executată în tehnica *a fresco* de către zugravii Alexandru, Constantin și Grigore, conform unei inscripții de la proscomidie, dispărută în prezent, dar consemnată în diferite documente⁹. Un secol mai târziu, în 1889, fresca ce se înscrisa pe linia caracteristică a picturii murale ecleziastice ortodoxe, cu o multitudine de imagini iconografice despărțite prin linii roșii, a fost acoperită de o nouă pictură în ulei în stil realist, modernă în acea perioadă, realizată de către pictorul Mihail Dragomirescu¹⁰. Și reprezentarea vechilor ctitori din tabloul votiv a fost repictată tot în ulei „după modelele anterioare”¹¹, adăugându-se însă și alte portrete ale comandatarilor refacerii picturii din acea perioadă. Desprinzându-se de tradițiile picturii religioase bizantine, noua decorație redă doar câteva episoade din Noul Testament, în panouri delimitate de un ornament cu rol de ramă și vaste fonduri neutre ce imită prin texturi bidimensionale un fel de marmură. Până în acea perioadă bisericile românești erau pictate de zugravi de „subțire”, aproape toți autohtoni cu puține excepții, iar învățăturile iconografice le preluau de pe zidurile bisericilor și mănăstirilor și din caietele de modele, copiate și transmise de la o generație la alta, păstrând tehnica tradițională a înaintașilor - *a fresco*. Noua pictură în stil realist impune însă studii temeinice de desen atât după anatomia corpului omenesc, cât și după natură, fapt cu totul străin de pictura bizantină, practică în România. Frumusețea percepută de credincioși în cultul icoanelor de tradiție bizantină nu este de ordin fizic, ci spiritual, așa cum afirmă și Sfântul Vasile cel Mare, atunci când privim imaginea sacră

„[...] ajutați de o putere iluminatoare, contemplăm frumusețea lui Dumnezeu
Cel nevăzut și de la Acesta ne ridicăm [cu ochii minții] la spectacolul răpitor al

---

⁸ [http://ziarullumina.ro/patrimoniu/ File de istorie în culori/ Un registru iconografic deosebit în pridvorul Bisericii Icoanei din București, accesat la 21.03.2013.](http://ziarullumina.ro/patrimoniu/File de istorie în culori/ Un registru iconografic deosebit în pridvorul Bisericii Icoanei din București, accesat la 21.03.2013.)

⁹ Florescu, Giurescu 1935. Autorii menționează că la proscomidie se păstra o inscripție incompletă (azi dispărută) „Alexandru, Constantin Zugravul și [...]”, iar în Stoica, Ionescu-Ghinea 2005, vol. I, p. 204, este menționat doar Grigore Zugravul.

¹⁰ AINMI, *Arhiva parohiei Bisericii Icoana*, contract. Documentul este semnat de Mihail Băbeanu și pictorul Mihail Dragomirescu în luna aprilie 1889. Conform textului, termenul de finalizare al lucrărilor fusese stabilit la 1 noiembrie 1889. În contract pictorul stipula că: „Mă angajez să încep lucrarea la 10 mai 1889 și să lucrez în mod curat pentru epitropi, de a șterge orice lucrare care nu va corespunde devizului și formelor ce trebuie să se dea chipurilor sfinților și tablourilor după stilul modern”. Conform și pisaniei pictate deasupra ușii de acces.

¹¹ Date consemnate și în proiectul de conservare-restaurare întocmit de Cornel Boambeș, în anul 1989.

arhetipurilor, Duhul cunoașterii este undeva de față. El dă celor ce iubesc adevărul, puterea de a contempla chipul, Divino-umanitatea lui Hristos”¹².

Estetica imaginii bizantine transformă radical reprezentarea omului, pentru că tot ce amintește de lumea sensibilă trebuie transformat, simbolizat, conform premiselor filosofice ale religiei creștine, fiind în contradicție cu frumusețea picturii realiste ce chiar dacă tratează subiecte inspirate din domeniul religios, constă în redarea cât mai aproape de perfecțiune a omenescului, a unei arte pământești, frumos exprimată într-o bogăție de culori, cu un desen îndelung studiat, folosind știința perspectivei, a clar-obscurului, racursiului, dar mergând spre o absență a misticului, așa cum afirma și Olga Greceanu, despre stilul acestei picturi ca fiind „o extravaganță a oricărei povestiri, [...] însă gonește omul spiritual și-l înlocuiește cu omul natural”¹³.

La Biserica Icoanei, această repictare în ulei datând din secolul al XIX-lea și-a pierdut în timp elasticitatea, s-a contractat, fapt ce a dus la apariția unor ample exfolieri sub care se observă cu ușurință pictura originală în frescă, datând din secolul al XVIII-lea. Repictarea în ulei a fost realizată peste stratul vechi de frescă, aplicându-se parțial un grund uleios. Unele suprafețe de repictare în ulei au fost acoperite de-a lungul timpului și cu alte straturi de vopsea, probabil în scopul împospătării picturii.

În prezent se execută lucrări de restaurare-conservare¹⁴ ce au ca obiectiv îndepărtarea repictării și punerea în valoare a ansamblului mural original, ce se păstrează, conform sondajelor, în toate compartimentele monumentului. Prin metodologia de conservare-restaurare, proces elaborat și desfășurat în mai multe etape, s-a descoperit până în prezent pictura originală, executată în frescă, din cafas, pridvor, pronaos și o parte a naosului. În turla naosului și bolta pronaosului, refăcute în totalitate în secolul al XIX-lea în urma prăbușirii acestora, s-au conservat și restaurat picturile murale realizate în tehnica în ulei. Aceeași concepție a fost aplicată și în zona tabloului votiv, ce a fost îmbogățit cu noi imagini de ctitori, pictați în ulei, începând cu anul 1838. Pentru cele două tehnici de pictură s-au aplicat metodologii diferite, specificate în proiectul de conservare-restaurare, avizat de comisiile de specialitate. Conceptul general de prezentare finală a ansamblului urmărește recuperarea picturilor originale în frescă de sub repictările în ulei și păstrarea ca etape istorice a suprafețelor reconstruite în secolul al XIX-lea și pictate în tehnica în ulei.

Stratul pictural original din 1786 realizat în tehnica *a fresco* a fost recuperat de sub repictările în ulei în mai multe etape, prin reveniri selective pe suprafață, prin decapare chimică. Operațiile au fost îngreunate de grosimile diferite ale repictării peliculei de culoare și a multor straturi suprapuse. Pictura în frescă, degajată de repictări, prezintă multiple degradări, dintre care amintim: reparații

---

¹² Sf. Vasile cel Mare 1988, p. 61-62.

¹³ Greceanu 2010, p. 32.

¹⁴ Aceste lucrări se execută conform proiectului avizat de Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național cu nr. 244/CA/23.07.2010 și de Patriarhia Română, Comisia de Pictură Bisericească cu nr. 4591/2011. Coordonator-proiectant, specialist-restaurator Gabriela Ștefăniță. În prezent, lucrările sunt în curs de desfășurare.

anterioare necorespunzătoare, în care s-au utilizat materiale incompatibile picturii în frescă, ca ipsosul, cimentul, și cele realizate neglijent, ce depășesc marginea lacunelor existente înainte de repictare, pierderi ale suportului pictural datorate montării coșului de fum de la o sobă dezafectată ulterior, pierderi parțiale ale zidului original dintre pronaos și pridvor, a zidului glafurilor ferestrelor mari.

S-au executat operații de conservare-restaurare a picturii prin îndepărtarea reparațiilor anterioare necorespunzătoare, decaparea urmelor de văruieli, a suprapunerilor de mortare, urmând chituirii ale lacunelor profunde și fisurilor cu mortare pe bază de var-nisip, iar stabilizarea stratului suport s-a făcut prin injecție cu un consolidant pe bază de var hidraulic. În partea sudică a pronaosului s-a îndepărtat zidăria ce obtura glaful ferestrei superioare. S-a descoperit al doilea sistem de evacuare a fumului provenit de la cea de-a doua sobă ce funcționa în această zonă. Pictura originală, ce se păstra sub depunerile masive de funingine, fum și repictare în ulei, a fost recuperată prin operațiile de conservare și restaurare. În pod, deasupra bolții din pronaosul bisericii, se pot observa părți din pereții și pandantivii originali, acoperiți cu o frescă ce datează din secolul al XVIII-lea. Din punct de vedere iconografic, aceste scene fac parte din reprezentările *Imnului Acatist al Maicii Domnului*, flancate, pe cei patru pandantivi ai bolții, de imaginile sfinților melozi.

Pictura bisericească tradițională urmărea să trezească în sufletele credincioșilor ce pășeau în sfântul lăcaș sentimente de adorație în fața slavei lui Dumnezeu. Dar, într-o vreme în care emoția puternic religioasă, ce însuflețise pictura secolelor anterioare, începea să se estompeze, pictorii epocii postbrâncovenești au început să introducă în ornamentația atât a pridvoarelor, cât și a întregului ansamblu, anumite elemente pitorești, inspirate din realitatea vieții. Comparativ, în București, pictura bisericească din lăcașurile de cult, păstrată până în prezent, ne permite să facem unele constatări privind detaliile pitorești înregistrate cu realism, compoziții dinamice, lipsite însă de ritmul solemn, întâlnit în secolele anterioare. Școala epocii brâncovenești, răspunde noii viziuni plastice a secolului, dar devine manieră în mâinile din ce în ce mai nepricepute ale zugravilor din secolul al XVIII-lea. Astfel, ansamblul pictat în frescă de zugravii Bisericii Icoanei demonstrează continuitatea unei arte ce se distinge prin caracterul unitar al compozițiilor echilibrate, gândite în armonii ritmice și o simetrie decorativă. Iconografic, sunt urmate canoanele erminiilor, structurate în funcție de spațiul arhitectural și funcțiile acestuia, conform distribuției tradiționale: altar, naos, pronaos și pridvor.

În vechiul pridvor, în prezent împărțit cu un planșeu intermediar ce delimitează un cafas improvizat, se păstrează aproape în totalitate pictura de la sfârșitul veacului al XVIII-lea. În cele trei calote se prezintă imaginile lui Iisus Emanuel - în centru, Maica Domnului Orantă - la nord și Sf. Ioan Botezătorul - la sud. Urmează, în timpane, scenele din sinoadele ecumenice, iar pe perețele din partea de vest scenele din Geneză. Selecția iconografică conține tradițiile secolelor anterioare, pilduitoare, spre a sublinia mesajul moralizator pentru obște, dar și imagini deosebit de rare, cum sunt reprezentările

Apocalipsei ce apăreau în pictura trapezelor și pridvoarelor bisericilor mănăstirești athonite în secolul al XVI-lea, noutate ce reactualizează programul iconografic în funcție de contextul politic și cultural al epocii. Modelele athonite nu au fost copiate cu exactitate, ci au primit interpretări particularizate, conform exemplurilor pictate ajunse până în prezent. În arta valahă, scenele din Apocalipsă, exceptând-o pe cea a Judecării de Apoi, apar târziu, spre începutul secolului al XVIII-lea și dispar spre mijlocul veacului, putând fi unul dintre mijloacele de datare a ansamblului mural, așa cum se întâmplă în cazul Bisericii Icoanei din București. Este de subliniat faptul că aceste scene foarte rare se păstrează *in situ* în București, în afară de Biserica Icoanei, doar la Biserica Krețulescu¹⁵.

Iconografia cărții *Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* apare reprezentată la Biserica Icoanei pe aproape întregul perete estic al pridvorului, identificându-se cu ușurință imagini corespunzătoare capitolelor 7, 8, 9, 10 și 11, reprezentate simplificat de către zugravii bisericii, conform pregătirii, a cunoștințelor teologice și a mentalității vremii respective¹⁶. Însă, o parte din scena Judecării de Apoi, ilustrare a ultimului capitol al Apocalipsei, s-a pierdut la începutul secolului XX, prin construcția noului cafas din pridvor.

În pronaos, tabloul votiv ocupă integral zidul de vest, iar ctitorul primei biserici, Mihail Monahul, apare înfățișat separat pe zidul sudic. Iorga sublinia că din secolul al XVIII-lea apar ctitorii bisericești susținute financiar de membrii mai puțin înstăriți ai societății, ce sunt reprezentați în tablourile votive în costumelor lor de epocă, descriindu-le sumar pe cele de la Biserica Icoanei:

„[...] ctitori bărbați cu fesuoare rotunde pe cap, ca acelea de sub ișlicul boierilor, cu veșmântul de pre deasupra tivit pe marginile din lung, precum și la mâneci cu blană neagră, și cu un dolman de același fel de blană în jurul gâtului. Femeile au rochii largi cu fluor, un guler alb răsfrânt, pre-cum și bentițe de galon aurit în jurul gâtului; un colan de blană se prelungește până la mijlocul strâns cu o cingătoare de pafale scumpe, discuri de aur săpate legate între dânselle; pe cap ele poartă o căciuliță de postav, șlicul, așezată pe codițele împletite ale părului, prinsă printr-un galon cu flori vesele și având la o parte o stea de mărgăritare sau pietre scumpe cu multe ramuri [...]”¹⁷.

Tot în pronaos, după îndepărtarea repictării în ulei, a apărut programul iconografic original. Pe zona peretelui de nord se observă scena *Împărțășirea Sf. Maria Egipteanca*, urmată de *Sf. Solomoni*, și *Dreptul Eleazar*, cu cei șapte Sfinți Macabei și Sfântul Împărat Constantin cel Mare. Reprezentarea iconografică a Sfintei Elena s-a pierdut odată cu lărgirea ferestrelor, urmând a fi redată printr-o completare viitoare. În glaful mare s-a descoperit imaginea Sf. Antonie cel Mare, iar în glaful mic al ferestrei superioare s-a găsit un serafim pe boltă și reprezentarea Sf. Mucenițe Marina și a Sf. Cuv. Parascheva, pe zonele laterale. În partea sudică a pronaosului a apărut după îndepărtarea repictării o reprezentare a mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, portret realizat în tehnica

¹⁵ Pillat 2003, p. 139.

¹⁶ <http://ziarullumina.ro/patrimoniul/.../despre-reprezentarea-apocalipsei>, accesat la 11.01. 2012.

¹⁷ Iorga 1992, p. 97.

în ulei, sub care se observă în lumină dirijată fresca originală, ce reprezenta doar fondul de cer gri-închis și pământul de culoare ocru-roșu cu stropituri divers colorate. În glaful mare al ferestrei inferioare s-a descoperit imaginea Sf. Cuv. Teodosie, iar în cel al ferestrei superioare reprezentarea Sf. Mucenițe Ecaterina și a Sfintei Mucenițe Irina, în timp ce pe boltă este redat un serafim.

Cu toate că a fost traumatizată de repictarea în ulei din secolul al XIX-lea, fresca originală recuperată prezintă formularea unui ansamblu însuflețit de un puternic sentiment religios. Compozițiile se disting prin corectitudine iconografică, dispunere simetrică stângace a personajelor desfășurate într-un singur plan, proporții greoaie, drapate cu simplitate și încadrate firesc în spațiul arhitectural. Ele au uneori un număr mai mare de personaje, iar redările frontale într-o perspectivă corală, nu aglomerează scenele. Chiar și temele mai dinamice sunt caracterizate de imobilitate, cu siluete care par aplicate pe un fundal neutru. Selecția iconografică și caracteristicile compoziționale sunt proprii perioadei postbrâncovenești rusticizate, marcată de ilustrativismul tematic și simplificarea limbajului plastic. Tipologia personajelor se remarcă prin tratarea grafică a fizionomiilor și vestimentației, rigiditate a expresiilor, izocefalie, gesturi repetitive, rezultând o redactare de factură populară, asemănătoare unor desene cromatizate. Gama de culori se compune din albastru, verde, roșu și ocru. În concluzie, ansamblul mural realizat de zugravii Bisericii Icoanei se înscrie într-o fază evolutivă târzie a picturii valahe, caracterizată prin aplicarea corectă, aproape rigidă, a schemelor compoziționale, accentuarea detaliilor decorative și rusticizarea tipologiei personajelor.

An Iconographic Program Highlighted through Restoration at Icon Church, Bucharest

(Abstract)

Bucharest, capital of Romania since the 19th century, is filled with churches built by boyars, priests or merchants. Despite having more limited resources to draw upon, the merchants still wished their churches to follow the model of those founded by princes and boyars. As such, the preferred type of church during that time featured a porch, which was widespread in Brâncoveanu's era.

Consecrated in 1789, the Icon Church of Bucharest, founded by Panait Băbeanu, a Captain of hirelings, retains in the old porch a painting made at the end of the 18th century which raises some special iconographic questions. Although in the upper section the artist, Grigorie Zugravul, followed the old style of iconography, he also painted some unusual elements, namely some apocalyptic scenes.

The painters Alexandru, Constantin and Grigore do not have a picturesque vision of the subject, reducing the details in clothing, and keeping only the vigour of the bodies arranged according to a decorative symmetry. Though the characters' silhouettes are clumsily drawn, the composition is still animated by a strong religious sentiment, which conveys a kind of solemnity to the whole ensemble.

Explanation of Figures

Fig. 1. Icon Church, Bucharest - North-West lateral view.

Fig. 2. Exterior ceremonial inscription (*pisanie*).

Fig. 3. The *pisania* inscription in the nathex - western wall - repainted in 1889. Under the new layer, the original 1786 fresco is visible.

Fig. 4. Discovery of the original fresco upon the removal of the oil paint.

Fig. 5. St Mount Athos, Dionisiu Mon. - depiction of Ch. 10 of St John the Theologian's Apocalypse.

Fig. 6. Icon Church, Bucharest, porch - depiction of Ch. 10 of St John the Theologian's Apocalypse.

Fig. 7. Porch - Ecumenical council, detail.

Fig. 8. Porch - Judgement Day, detail.

Abrevieri bibliografice

- AINMI - Arhiva Institutului Național al Monumentelor Istorice.
Florescu, Giurescu 1935 - G. D. Florescu, C. Giurescu, *Din vechii București. Biserici, curți boierești și hanuri după două planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, București, 1935.
Greceanu 2010 - Olga Greceanu, *Specificul național în pictură*, București, 2010.
Iorga 1992 - Nicolae Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, București, 1992.
Pillat 2003 - Cornelia Pillat, *Variațiuni pe teme date în arta medievală românească*, București, 2003.
Potra 1961 - George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1494-1821)*, București, 1961.
Sacerdoțeanu 1963 - Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicele a 60 de biserici din București*, în *Glasul Bisericii*, XXIV, 1963, 11-12, p. 1031-1122.
Sf. Vasile cel Mare 1988 - Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, București, 1988.
Stoica, Ionescu-Ghinea 2005 - Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, vol. I, București, 2005.
Stoicescu 1961 - Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

Cuvinte-cheie: Biserica Icoanei, restaurare, conservare, frescă, zugrăvi.

Keywords: Icon Church, restoration, conservation, fresco, house painters.

Fig. 1. Biserica Icoanei din București - vedere laterală dinspre nord-vest

Fig. 2. Pisania exterioră

Fig. 3. Pisania din pronaos - peretele vestic - repictată în 1889. Se observă sub stratul nou pictura originală, realizată în frescă în 1786

Fig. 4. Descoperirea frescei originale, în timpul îndepărtării repictării în ulei

Fig. 5. Sf. Munte Athos, Mănăstirea Dionisiu - reprezentarea capitolului 10 din Apocalipsa Sf. Ioan Teologul

Fig. 6. Biserica Icoanei din București, pridvor - reprezentarea capitolul 10 din Apocalipsa Sf. Ioan Teologul

Fig. 7. Pridvor - Sinod ecumenic, detaliu

Fig. 8. Pridvor - Judecata de Apos, detaliu

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
AAust	- Archaeologia Austriaca, Beiträge zur Paläanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien.
AB	- Altarul Banatului. Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului. Timișoara.
ActaArchCarp	- Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ActaPal	- Acta Paleobotanica. Polish Academy of Sciences. Krakow.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészettörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AIIC(N)	- Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”. Cluj-Napoca.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJA	- American Journal of Archaeology. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Almanahul graficeii române	- Almanahul graficeii române. Craiova.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
AnthAnzeiger	- Anthropologischen Anzeiger. Journal of Biological and Clinical Anthropology.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AnUB-LLS	- Analele Universității din București - Limba și literatura străină. Universitatea din București.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).

AP	- Annales de Paléontologie. L'Association paléontologique française.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. Bucharest.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
Archaeometry	- Archaeometry. Research Laboratory for Archaeology & the History of Art. Oxford.
ArchMühely	- Archeometriai Mühely. Budapest.
Arheologia	- Arheologia. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArkhSb	- Arkheologičeskij sbornik. Muzey Ermitazh. Moskva.
AS	- American Studies. Mid-America American Studies Association. Cambridge (USA).
ASS	- Asian Social Science. Canadian Center of Science and Education. Toronto.
ASUAIC-L	- Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Lingvistică. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
AT	- Ars Transilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUASH	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUASP	- Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
AUCSI	- Analele Universității din Craiova. Seria Istorie. Universitatea din Craiova.
Australiada	- Australiada: A Russian Chronicle. New South Wales. Woy Woy (Australia).
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Section d'Archéologie et d'Histoire. Universitatea Valahia din Târgoviște.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
Balcanica	- Balcanica. Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques. Belgrad.
BAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. American Museum of Natural History. New York.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.

BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BF	- Bosporskij fenomen. Gosudarstvennyj Ermitazh Sankt-Peterburg.
BGSG	- Bulletin of the Geological Society of Greece. Geological Society of Greece. Patras.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara.
BI	- Bosporskie issledovanija. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija, Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
BMAntiq	- Bibliotheca Memoriae Antiquitatis. Piatra Neamț.
BMN	- Bibliotheca Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BospCht	- Bosporskie chtenija. Bospor Kimmerijskij i varvarskij mir v period antichnosti i srednevekov'ja. Militaria. Krymskoe Otdelenie Instituta Vostokovedenija. Nacional'na akademija nauk Ukraini. Simferopol, Kerch.
Das Börsenblatt	- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel-Frankfurter Ausgabe. Börsenverein des Deutschen Buchhandels. Frankfurt pe Main.
Br J Ind Med	- British Journal of Industrial Medicine. London.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
București	- București. Materiale de istorie și muzeografie. București.
Bucureștii vechi	- Bucureștii vechi. Buletinul Societății Istorico-Arheologice. București.
BUS	- Birka Untersuchungen und Studien. Stockholm.
CA	- Current Anthropology. University of Chicago.
Caietele ASER	- Caietele ASER. Asociația de Științe Etnologice din România. București.
Carpica	- Carpica. Complexul Muzeal „Julian Antonescu” Bacău.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCJ	- Chemistry Central Journal. London.
Cele Trei Crișuri	- Cele Trei Crișuri. Oradea.
Cetatea Bihariei	- Cetatea Bihariei. Institutul de Istorie și Teorie Militară din București, Secția Teritorială Oradea.
CIRIR	- Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Iași.
CL	- Cercetări literare. Universitatea București.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, seria nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.
ComȘtMediaș	- Comunicări Științifice. Mediaș.
ConspNum	- Conspicte numismatice. Chișinău.

Conviețuirea-Együttélés	- Conviețuirea-Együttélés. Catedra de limbă și literatura română a Institutului Pedagogic „Juhász Gyula”, Szeged.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CPF	- Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
CRP	- Comptes Rendus Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des Sciences France.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolice din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
Dări de seamă	- Dări de seamă ale ședințelor. Paleontologie. Institutul Geologic al României. București.
DB	- Drevnosti Bospora. Rossiyskaya Akademiya Nauk. Moskva.
De Antiquitate	- De Antiquitate. Asociația Virtus Antiqua. Cluj-Napoca.
DFS	- Deutsche Forschung im Südosten. Sibiu.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drevnosti Altaja	- Drevnosti Altaja. Gorno-Altajskij gosudarstvennyj universitet. Gorno-Altajsk (Respublika Altaj).
EHQ	- European History Quarterly. Sage Publications. New York.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca.
EVNE	- Etnokul'turnoe vzaimodeystvie narodov Evrazii. Institut Arheologii i Etnografii Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoy Akademii Nauk. Novosibirsk.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FU	- Finno-Ugrika. Institut Istории imeni Sh. Mardzhani. Akademiya Nauk Tatarstana. Kasan'.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geo-Eco-Marina	- Geo-Eco-Marina. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină. București.
Glasnik	- Glasnik Srpskog arheološkog društva. Journal of the Serbian Archaeological Society. Beograd.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
GR	- Gondwana Research. International Association for Gondwana Research, Journal Center, China University of Geosciences. Beijing.
HistArchaeol	- Historical Archaeology. Society for Historical Archaeology.
HistMet	- Historical Metallurgy, The Historical Metallurgy Society.

- HJ** - The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
- HSCE** - History & Society in Central Europe. István Hajnal Society of Historians. Medium Ævum Quotidianum Society. Budapest. Krems.
- IJAM** - International Journal of Arts Management. École des Hautes Études Commerciales (HEC) in Montreal.
- IJO** - International Journal of Osteoarchaeology. United States.
- IPH** - Inventaria Præhistorica Hungarie. Budapest.
- Istros** - Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
- JACerS** - Journal of the American Ceramic Society. The American Ceramic Society, Ohio.
- JAS** - Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JLS** - Journal of Lithic Studies. Edinburgh.
- JMH** - Journal of Modern History. University of Chicago.
- JOB** - Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik. Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien.
- JPSP** - Journal of Personality and Social Psychology. American Psychological Association. Washington DC.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JSP** - Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.
- JSSR** - Journal for the Scientific Study of Religion. The Society for the Scientific Study of Religion. South-Carolina.
- JVP** - Journal of Vertebrate Paleontology. Society of Vertebrate Paleontology (SVP) in partnership with the Taylor & Francis Group. Abingdon, Oxfordshire (UK).
- Közlemények** - Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából, Cluj.
- Le Glob** - Le Globe. Revue genevoise de géographie. Paris.
- LSJ** - Life Science Journal. Acta Zhengzhou University. Zhengzhou (China).
- LȘ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- MA** - Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradiei. Sibiu (1956-1991). A continuat *Revista Teologică*, (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
- Marisia** - Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie. Baia Mare.
- Materiale** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- MBGAEU** - Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.

ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MEJSR	- Middle-East Journal of Scientific Research. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MIA	- Materialy i issledovaniya po arkheologii SSSR. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
MJSS	- Mediterranean Journal of Social Sciences. Mediterranean Center of Social and Educational Research. Rome.
Monumente Istorice	- Monumente Istorice. Studii și lucrări de restaurare. Direcția Monumentelor Istorice. București.
Monumente și muzee	- Monumente și muzee. Buletinul Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice. București.
MPG	- Marine and Petroleum Geology. Elsevier.
MSIAR	- Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române, seria a II-a. Academia Română. București.
MTE	- Magyar Történelmi Eletrajzok. Budapest.
Naturwissenschaften	- Naturwissenschaften. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
OlteniaȘtNat	- Oltenia. Studii și Comunicări. Științele Naturii. Muzeul Olteniei. Craiova.
ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PAPS	- Proceedings of the American Philosophical Society. American Philosophical Society. Philadelphia.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PAT	- Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum. Cluj-Napoca.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
PLOS ONE	- PLOS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PM	- Publics et musées. Association Publics et Musées - PUL (Presses universitaires de Lyon). Lyon.
PNAUSA	- Proceedings of the National Academy of the United States of America. National Academy of the United States of America.
Pogrebal'nyj obrjad	- Pogrebal'nyj obrjad rannih kochevnikov Evrazii. Juzhnyj nauchnyj centr Rossijskoj Akademii nauk. Rostov-na-Donu.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences. Elsevier.
ProblemyArh	- Problemy arheologii, jetnografii, antropologii Sibiri i sopredel'nyh territorij. Institut arheologii i jetnografii Rossijskoj Akademii nauk. Novosibirsk.

Programm Mühlbach	- Programm des evaghelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeş).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QG	- Quaternary Geochronology. The International Research and Review Journal on Advances in Quaternary Dating Techniques.
QSA	- Quaderni di Studi Arabi. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. Roma.
Quartär	- Quartär. International Yearbook for Ice Age and Stone Age Research.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
RArhiv	- Revista Arhivelor. Arhivele Naționale ale României. București.
Radiocarbon	- Radiocarbon. University of Arizona. Department of Geosciences.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
REF	- Revista de etnografie și folclor. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. București.
RESEE	- Revue des études sud-est européennes. Academia Română. București.
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Société d'histoire moderne et contemporaine. Paris.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJP	- Romanian Journal of Paleontology. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RJS	- Romanian Journal of Stratigraphy. Geological Institute of Romania. Bucharest.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMMG	- Revista Muzeul Mineralogic-Geologic, al Universității din Cluj la Timișoara. Sibiu.
RMM-M	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzeu. București.
RP	- Revista de Pedagogie. Institutul de Științe ale Educației. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
SA	- Sovetskaya arkheologiya. Akademiya Nauk SSSR. Moskva.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.

SAO	- Studia et Acta Orientalia. Société des Sciences Historiques et Philologiques de la RPR., Section d'Etudes Orientales. Bucarest.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCE	- Studii și comunicări de etnologie. Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu.
SCCI	- Studii, conferințe și comunicări istorice. Sibiu.
SCIA	- Studii și cercetări de istoria artei. Academia Română. București.
SciAm	- Scientific American. New York.
SCGG	- Studii și Cercetări. Geologie-Geografie. Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SGJ	- Soobshhenija Gosudarstvennogo Jermitazha. Gosudarstvennyj Jermitazh. Leningrad.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SP	- Studii de Preistorie. București.
SPACA	- Stratum Plus: Archaeology and Cultural Anthropology. Superior Council on Science and Technical Development of Moldavian Academy of Sciences. Saint Petersburg, Kishinev, Odessa, Bucharest.
SPPF	- Società Preistoria Protostoria Friuli-V.G. Trieste.
SSK	- Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
Stâna	- Stâna. Sibiu.
StComSibiu	- Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
StRI	- Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGG	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Geographia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBGM	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geologia-Mineralogia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
SUPMPh	- Studia Universitatis Petru Maior. Philologia. Târgu-Mureș.
SV	- Siebenbürgische Vierteljahrschrift. Hermannstadt (Sibiu).

SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
TEA	- TEA. The European Archaeologist.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
TESG	- Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. Royal Dutch Geographical Society. Oxford (UK), Malden (USA).
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Transsylvania Nostra	- Transsylvania Nostra. Fundația Transsylvania Nostra. Cluj-Napoca.
Trudy nauchnogo	- Trudy nauchnogo Karel'skogo tsentra Rossiyskoy akademii nauk. Karel'skiy tsentr Rossiyskoy akademii Nauk. Moskva.
TT	- Történeti Tár. Akadémia történelmi bizottságának. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov.
Ungarische Revue	- Ungarische Revue, Herausg. von P. Hunfalvy. Budapest.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vestnik arkheologii	- Vestnik arkheologii, antropologii i etnografii. Institute problem osvoyeniya Severa Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoj akademii nauk. Tyumen.
Vestnik Novosibirskogo	- Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Istoriya, filologiya. Novosibirskij gosudarstvennyj universitet. Novosibirsk.
VLC	- Victorian Literature and Culture. Cambridge University Press. Cambridge (UK).
VPUI	- Vestnik permskogo universiteta. Istoriya. Permskiy Gosudarstvennyi Universitet. Perm'.
VR	- Victorian Review. Victorian Studies Association of Western Canada. Toronto.
WASJ	- World Applied Sciences Journal. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai (United Arab Emirates).
WorldArch	- World Archaeology. London.
Xenopoliana	- Xenopoliana. Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol” Iași.
Yearb. Phys. Anthropol.	- Yearbook of Physical Anthropology. New York.
Yezhegodnik gubernskogo	- Yezhegodnik gubernskogo muzeya Tobol'ska. Tobol'sk Khistori Muzeum. Tobol'sk.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad.
ZooKeys	- ZooKeys. Sofia.